

В статье анализируется состояние преподавания литературного краеведения в современной школе и педагогическом вузе. Как один из вариантов его изучения будущими учителями начальной школы предлагается спецкурс "Творчество писателей Полтавщины для детей", описываются его актуальность, цели и задачи, основные направления, методика преподавания.

Ключевые слова: литературное краеведение, детская литература, национальное самосознание, спецкурс, активизация научно-методических поисков.

In this article it is analyzed the condition of literary study of local lore teaching at modern school and the pedagogical high school. As one of the variants of its studying it is offered a special course "Creativity of Poltava region writers for children" to the future teachers of an elementary school; its actuality, the purposes and tasks, the basic directions, a technique of teaching are described in it.

Key words: literary study of local lore, children's literature, national consciousness, special course, activization of scientific-methodical searches.

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ- ХОРЕМЕЙСТЕРІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ

**Наталія Буць
(Полтава)**

Ключові слова: педагог-хормейстер, диригентське мистецтво, диригентсько-хормейстерська справа, техніка диригування, тактування, професійна підготовка майбутнього педагога.

На сучасному етапі розвитку України вища освіта має забезпечити фундаментальну наукову, загальнокультурну і практичну підготовку фахівців, які визначатимуть темпи і рівень науково-технічного, економічного та соціально-культурного прогресу. Вона покликана сприяти формуванню інтелектуального потенціалу нації, усебічному розвитку особистості як найвищої цінності суспільства, стати могутнім фактором розвитку духовної культури українського народу, відтворення продуктивних сил України.

Уперше в Державній національній програмі "Освіта" окремий розділ було присвячено педагогічним працівникам. У ній наголошується, що "педагогічні працівники мають стати основною рушійною силою відродження та створення якісно нової національної системи освіти" [1, с. 251]. Проте суспільний статус педагога в нашій державі ще не відповідає тим високим вимогам, які об'єктивно ставляться до педагогічних працівників. "У зв'язку з цим, — як зазначено в документі, — головна увага має бути зосереджена на

підготовці нової культури, рівня, що віднапрямів кадр професійної і соціального с

Сказане працівників. хормейстера фесійним фа усебічно розв

Тому, ме майбутнього умов розвитку

На сього гогічних учил верситетів, на часом фах уч факультетах г чання. Музичн університет ім

Серед ди предметів. Це ним у подаль ший спеціалі вокальні анса класі, він не уроці — це не вагомих місц

Здається чливих думок зовсім не мис чи оркестром мих частин та закінчується. це якась магія диригувати не і до них подіб такі погляди кого мистецт ного виконав кучі керівник надійних мет час для завой

підготовці нового покоління педагогічних працівників, підвищенні загальної культури, професійної кваліфікації та соціального статусу педагога до рівня, що відповідає його ролі у суспільстві". Тому одним із пріоритетних напрямів кадрової політики в галузі освіти є "створення умов для ефективної професійної діяльності педагогічних працівників, забезпечення їх високого соціального статусу в суспільстві" [1, с. 251].

Сказане потребує корінного перегляду шляхів підготовки педагогічних працівників. Це стосується професійної підготовки майбутнього педагога-хормейстера вищого навчального закладу, який повинен бути високопрофесійним фахівцем диригентсько-хормейстерської справи, ерудованою, усебічно розвиненою особистістю.

Тому, мета нашої статті – розкриття шляхів формування особистості майбутнього педагога-хормейстера вищої школи відповідно до сучасних умов розвитку педагогічної науки.

На сьогодні підготовка вчителів музики здійснюється у музично-педагогічних училищах, на музично-педагогічних факультетах педагогічних університетів, на диригентсько-хорових відділах музичних училищ. Останнім часом фах учителя музики отримують студенти на психолого-педагогічних факультетах педагогічних університетів, де є спеціальність "Початкове навчання. Музика", не виключення і Полтавський державний педагогічний університет імені В.Г.Короленка.

Серед дисциплін музичного циклу *диригування* є одним із основних предметів. Цей предмет є найскладнішим в опануванні та вивченні і необхідним у подальшій роботі в школі. Адже працюючи вчителем музики, молодший спеціаліст, як правило, веде й позакласну роботу, організовує хори, вокальні ансамблі, різноманітні музичні колективи. Викладаючи музику в класі, він не може обійтися без хорового диригування, адже кожен клас на уроці – це невеличкий хор. Тому курс "Хорове диригування" посідає одне з вагомих місць у циклі спеціальних дисциплін навчального плану.

Здається, про жоден із видів музичного мистецтва немає таких суперечливих думок, як про диригування. Одні вважають, що диригування – це зовсім не мистецтво, якому потрібно навчатися, а можна стати перед хором чи оркестром, обмежитися самим тактуванням, тобто показом рукою окремих частин такту виконуваного музичного твору, і на цьому роль диригента закінчується. Інші вважають, що диригування ґрунтується лише на інтуїції, що це якась магія, доступна лише одиницям, надзвичайно обдарованим, і тому диригувати не можна навчитися. Немає потреби доводити помилковість цих і до них подібних думок. Саме життя дає безліч прикладів, які спростовують такі погляди на диригентське мистецтво. Історичний розвиток диригентського мистецтва за своїми умовами дуже відрізняється від інших видів музичного виконавства, тому інтерес до нього весь час зростає. У давні часи блискучі керівники (диригенти) оркестрів не змогли створити міцних традицій, надійних методів та шкіл, як у інструменталістів. Диригенту потрібен був час для завоювання права на самостійне існування, відокремившись від

виконання інших функцій, таких, як композитора, інструктора, адміністратора, а стати перш за все диригентом-виконавцем. Тепер зрозуміло, що розвиток диригування не здійснюється по прямій лінії, а рухається нерівно, у залежності від загальнокультурного стану країни та епохи, тобто від ролі та статусу у житті музики – концертної, театральної, церковної, шкільної, домашньої, пісенної, танцювальної тощо. Із сказаного стає зрозуміло, що диригування – явище порівняно молоде. У ньому ще багато невизначеного та невстановленого. Але одне цілком зрозуміло: диригент виборів у музиці самостійну роль музиканта-виконавця. Тому до його підготовки повинні висуватися відповідні вимоги.

При вивченні курсу “Диригування” у вищому педагогічному закладі відбувається розвиток багатьох музичних здібностей студентів: слуху, відчуття ритму, пам’яті, музичного мислення, уміння сприймати музику, образно-художньої мови, що невід’ємно пов’язане з музичними образами, оволодіння методами роботи над вокально-хоровими творами, уміннями спілкуватися з хором, організаційними навичками. Проте ще залишається низьким рівень диригентської підготовки вчителя музики. Однією з причин такого стану є відсутність чітко розробленої, науково обґрунтованої системи викладання диригування у педагогічних університетах.

З питань викладання хорового диригування в умовах вищих педагогічних закладів ще немає необхідної літератури. Викладачі педагогічних закладів у своїй навчальній роботі користуються переважно літературою, виданою для музичних училищ і консерваторій. Серед багатьох посібників із диригування в педагогічній практиці найчастіше використовуються “Хорознавство і керування хором” Г.Дмитревського (1961), “Про диригування хором” К.Ольхова (1961), “Хор і керування ним” П.Чеснокова (1961), “Нариси з техніки диригування хором” К.Птиці (1963), “Керування хором” К.Пігрова (1962, 1964), “Основи техніки диригування” М.Малько (1965), “Техніка хорового диригування” О.Когдеева (1968), “Основи техніки диригування” М.Колеси (1973), “Питання диригування” М.Канерштейна (1980), “Робота з хором” В.Соколова (1983), “Практичні основи роботи в хоровому класі” А.Мархлевського (1986), “Техніка диригування” І.Мусіна (1987), “Хоровий клас і практика роботи з хором” А.Болгарського, Г.Сагайдак (1987) та інші.

У цих працях розробляються теоретичні основи диригентської майстерності, висвітлюються загальні питання викладання диригування, приділяється велика увага техніці диригування. Тому, безумовно, ці праці надають велику допомогу і викладачам педагогічних закладів. Але подальший аналіз та узагальнення теорії й практики диригентського мистецтва, багаторічні спостереження за процесом викладання диригування у педагогічних закладах показують, що стан викладання диригування ще не відповідає сучасним вимогам підготовки вчителя музики та диригента шкільного хору.

Студенти одержують теоретичну і технічну підготовку з диригування хором. У класі диригування вони переважно опановують необхідні прийоми

і засоби диригування для диригування. Для диригування використовуються практично недостатній і також науковий метод для педагогічної системи диригування. Подальше з диригування вивчення диригента себе увагу викладачів університету і кафебри музики М.Д.Хіміч, Г. прийомів викладачів

Результатом педагогічного та навчального професора Григорія і співаків, виховання хорового диригування “Хор Калина – полтавщини” студентів спеціального виховання (розробок, у яких творів у “Хоровий співак” виховання спеціального навчального класу щодо організації української (1996), а також “Калина” Полтавського хору у вузі: із цього самодіяльного ділиться його (1987). На доповідних хорів керівникам та Павло Тиша музичного вищого академічного н

і засоби диригентської техніки, вивчають різноманітний і досить складний репертуар, але при цьому в них недостатньою мірою виховуються практичні навички і вміння роботи з хором. Усе це свідчить про недостатній ще рівень диригентської підготовки вчителя музики. Не має також науково обгрунтованого курсу з диригування як навчальної дисципліни для педагогічних закладів, специфіка якого вимагає розробки своєї системи диригентської підготовки вчителя музики. Отже, виникає необхідність подальших пошуків шляхів і засобів підвищення ефективності занять із диригування у педагогічному закладі. Тому проблема вдосконалення вивчення диригування як навчальної дисципліни все більше привертає до себе увагу викладачів, зокрема, Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г. Короленка. Провідними викладачами-хормейстерами кафедри музики педагогічного університету Г.С.Левченком, Н.Ю.Дем'янко, М.Д.Хіміч, Г.В.Пужай постійно ведеться пошук нових методик, шляхів та прийомів викладання предмету диригування.

Результатом 24-річної плідної роботи викладачів кафедри музики психолого-педагогічного факультету є створення та постійне поповнення наукового та навчально-методичного фонду з курсу "Хорове диригування". Зокрема, професор *Григорій Семенович Левченко*, у минулому завідувач кафедри музики і співів, викладач хорового диригування, художній керівник українського народного хору "Калина", є одним з авторів навчальних посібників з диригування "Хорове диригування" (вип. I, 1995), з хорового співу – "Червона калина – полтавська земля" (2000), з сольфеджіо на основі народних пісень Полтавщини (2002); програми навчального курсу "Диригування" для студентів спеціальності 7.010104, 7.020411 "Початкове навчання і музичне виховання" (1996). Ним створено низку доповідей, статей та методичних розробок, у яких професор узагальнив досвід опрацювання народнопісенних творів у навчально-виховній роботі загальноосвітньої та вищої школи: "Хоровий спів як джерело розвитку духовності студентів (1992), "Музичне виховання школярів засобами духовної музики" (1994), "Народна пісня у навчальному репертуарі студентів" (1997); викладено власні методичні погляди щодо організації українського народного хору: "Формування репертуару українського народного хору" (1995), "Методика розучування нової пісні" (1996), а також відображено методику роботи з українським народним хором "Калина" Полтавського педагогічного університету. "Організація народного хору у вузі: із досвіду роботи" (1987) "Калина": Досвідом роботи народного самодіяльного українського хору "Калина" Полтавського педінституту ділиться його керівник, заслужений діяч мистецтв УРСР Г.С.Левченко" (1987). На допомогу початківцям керівникам українських народних самодіяльних хорів створений "Авторський збірник пісень: Методична допомога керівникам творчих колективів у формуванні репертуару" (1985, 1986).

Павло Тихонович Лиманський (1951-2001), у минулому завідувач кафедри музичного виховання, доцент кафедри музики і співів, художній керівник академічної народної хорової капели Полтавського державного педагогіч-

ного інституту імені В.Г.Короленка, пізніше художній керівник та диригент камерного хору психолого-педагогічного факультету "Гілея", усе своє життя присвятив хоровому мистецтву. Павлом Тихоновичем у співавторстві з Є.І.Тяглом було створено:

– навчальні посібники: "Хорове диригування" – Вип. I. (1995); "Вокально-хорова робота вчителів музики у дитячому хорі" (1997), "Хорове диригування". – Вип. II. (1998), "Самостійна робота з хорового диригування" (2000), "Обробки українських народних пісень та переклади для академічного хору" (2001);

– методичні рекомендації "Методичні рекомендації на допомогу керівникам шкільних хорових гуртків на прикладі роботи відділення факультету громадських професій по підготовці керівників шкільних хорових гуртків Полтавського державного педагогічного інституту імені В.Г.Короленка (1988), "Використання образно-художньої мови в роботі з молодіжним шкільним хором" (1992), "Формування музичної культури майбутнього вчителя музики" (1993).

Наталія Юрївна Дем'янюк, доцент кафедри музики, викладач хорового диригування є автором:

– навчального підручника "Основи хорознавства і методики роботи з хором" (2004);

– навчальних програм з курсу: "Хорознавство" для студентів спеціальності 7.010104, 7.020411 – Початкове навчання і музичне виховання (1997, 2005), "Хорового класу і практикуму керівництва хором" (1996).

Група викладачів кафедри (Г.С.Левченко, Г.В.Пужай, Л.І.Головня) створила навчальну програму з курсу "Диригування" зі спеціальності 6.010100, 7.010103 – "Педагогіка і методика середньої освіти. Музика" (2004), за якою побудовано навчальний процес із курсу "Хорове диригування" у Полтавському педагогічному університеті.

Проаналізувавши багаторічний досвід провідних полтавських викладачів-хормейстерів, ми дійшли до висновку, що успіх педагогічної роботи педагога-хормейстера вишого закладу залежить від організації навчального процесу занять із диригування, який спрямований на: вивчення музично-хорового твору на предмет визначення актуальності його включення у репертуар, глибоке вивчення твору та його всебічний аналіз, диригентську обробку та підготовку диригента до роботи з виконавським колективом і, нарешті, роботу з ним виконавського колективу. У процесі розробки таких завдань викладач-хормейстер вищої школи повинен співвідносити їх із кожним етапом роботи диригента та враховувати особливості диригентської діяльності вчителя музики.

Отже, керуючись змістом творчої діяльності диригента та загальною структурою, яка закріпилася роками, нами виокремлено такі етапи реалізації диригентської підготовки майбутніх учителів загальноосвітніх шкіл:

1. *Планування та складання індивідуальних робочих планів студентів.* Курс "Диригування" розрахований на студентів, які мають попередню підготовку

в обов'язки дитячої творчості майбутнього. Водночас є студентом училища. Це по-що передбачає вивченням інди-

При складанні диригентської діяльності вивчення дисципліни теоретичних упродовж всього існувати "техні-

2. *Вивчення* ними творами

– пошук і поета;

– аналіз твору, повноти начення ступеня

– аналіз м

а) визначення розміру твору, ритмічної пуль-

б) визначення ливі відхилення

ників, виду та інших харак-

3. *Диригентський твору із викона-*

вести цілеспрямовану роботу студента

Музичні образи рішним слухом

для виконавців ми голосами і

чином, систематично одночасно у ди-

практичної роботи під час розробки колективом.

Тому осно-

– вокальні програми; визначення

– аналіз м

в обсязі дитячої музичної школи, що відповідає умовам професійної підготовки майбутнього вчителя музики на психолого-педагогічному факультеті. Водночас є студенти, які мають попередню підготовку в межах музичного училища. Це потребує реалізації диференційованого навчання диригуванню, що передбачає необхідність добору навчального репертуару з ретельним урахуванням індивідуальних можливостей та здібностей кожного студента.

При складанні перспективних планів підготовки майбутніх учителів до диригентської діяльності необхідно враховувати зміст, структуру та порядок вивчення дисциплін музично-теоретичного циклу; включати перелік основних теоретичних знань та творчих умінь, якими повинен оволодіти студент упродовж всього періоду навчання в університеті. У цьому плані повинна існувати “технологічна карта” формування особистості вчителя музики.

2. *Вивчення твору та його всебічний аналіз.* У процесі роботи над музичними творами програма з диригування повинна включати такі аспекти:

– пошук інформації студентом про твір та його авторів: композитора, поета;

– аналіз літературного тексту, вивчення змісту, теми, художніх образів твору, повноти використання композитором тексту літературного твору, визначення ступеню співвідношення музики змісту літературного твору;

– аналіз музичної форми:

а) визначення музичної форми: фразування, речення, періоду, частин, розміру твору, метру, ритмічної структури, характеру мелодійного розвитку, ритмічної пульсації;

б) визначення темпу, ладотональний аналіз (основна тональність, можливі відхилення, модуляції), визначення фактури твору, динамічних показників, виду та типу твору, строю, діапазону хорових партій, дикції, дихання та інших характеристик.

3. *Диригентська інтерпретація твору та визначення методики вивчення твору із виконавським колективом.* Упродовж усіх років навчання необхідно вести цілеспрямовану роботу по індивідуальному музично-технічному розвитку студента. Диригування є своєрідним перекладом музики на мову рухів. Музичні образи, які задумав композитор, чує та розуміє диригент своїм внутрішнім слухом, саме їх він повинен передати мовою жестів, тобто зробити для виконавців видимими й зрозумілими, адже хористи відтворюють своїми голосами інтерпретацію композиторського задуму диригентом. Таким чином, систематична робота в класі диригування повинна проводитись одночасно у двох напрямках: вивчення основ техніки диригування і основ практичної роботи з хором, які об’єднуються в єдиному процесі диригування під час розучування і художнього виконання музичного твору з хоровим колективом.

Тому основними завданнями цього етапу навчального процесу є:

– вокальний аналіз хорових партій музичних творів запланованої програми; визначення особливостей диригентського жесту;

– аналіз можливих вокально-хорових труднощів;

– визначення виконавських труднощів та позначення шляхів їх подолання;

– визначення виконавського плану;

– розробка методики роботи з хоровим колективом.

4. *Диригентська робота з хоровим колективом* включає такі етапи роботи, як планування та складання тематичного репертуару і публічне виконання музичного твору хоровим колективом.

Етап планування та складання тематичного репертуару передбачає чітке визначення викладачем мети виступів хорового колективу. Згідно цього планується репертуар хору, з урахуванням художньої значимості, естетичних вимог слухачів, виконавських можливостей художнього колективу та керівника-диригента.

На цьому етапі розроблена методика роботи з виконавським колективом реалізується у практичному аспекті. Формуються та вдосконалюються вокально-хорові навички, хормейстерські навички технічної та виконавської роботи над репертуаром, розвивається слухова реакція на відтворену партитуру, відпрацьовується методика спілкування з хоровим колективом.

Етап публічного виконання музичного твору припускає організацію публічного виступу виконавського колективу відповідно складеної програми. У процесі виконання музично-хорового твору від диригента вимагається повна зосередженість уваги, волі, пам'яті, фантазії, думки, почуттів, диригентських умінь та навичок, а також реалізації художнього образу засобом диригентської техніки. Вона реалізується через уміння керувати колективом виконавців засобом диригентських жестів, здатність викликати у них почуття, думки та волю, ідентичні почуття, думкам та волі диригента. Диригентська техніка поділяється на техніку “низького” та “вищого” порядку. Перша визначається елементарною основою диригування та застосовується для передачі розміру, метру, темпу, показу вступу та зняття звуків; друга втілює його художній бік – фразування, артикуляцію, акцентування, зміни темпу, динамічних показників та інших елементів музичної виразності. Диригентська техніка є засобом спілкування з колективом виконавців, засобом передачі йому і слухачам емоційної та раціональної сутності музичного твору.

Отже, на сучасному етапі розвитку педагогічної науки професійна підготовка педагогів-хормейстерів вищої школи є надзвичайно актуальною, мало розробленою і потребує спеціального дослідження. Активні процеси розвитку сучасного суспільства висувають нові вимоги до підготовки педагогічних працівників, тому постійно відбувається пошук шляхів підвищення ефективності підготовки вчителя музики у педагогічному навчальному закладі, зокрема, у процесі занять з диригування. Цією проблемою займаються провідні педагоги-хормейстери нашої країни, але її досліджують і викладачі кафедр музики педагогічних університетів України, які розробляють навчально-методичний комплекс викладання курсу диригування.

1. Ал
Підручни
2. Гай
3. Ля
го поколін
4. Са
цесі підго
Збірник с

*Стат.
педагога-х
хормейсте
прикладе Г
В. Г. Корол
Ключи
хормейсте
підготовки*

*The ar
chorus of
students at
training uni
Key w
conductor, 1*

**СОЦІАЛІ
МОНІТО
ПОТЕНЦІ
ПРОБЛЕ**

*Ключо
кластерний*

*Осн
нового тес
нарошуван
процесу к
студентськ*

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти в Україні. Історія. Теорія: Підручник. – К., 1998.
2. Гайдамака В. Сповитий вітрами. – Полтава, 2004.
3. Ляшенко І. Проблеми дальшого розвитку музичної культури підростаючого покоління // Музика в школі: Збірник статей. – Вип. І. – К., 1981. – С. 3-10.
4. Сагайдак Г.М. Підвищення ефективності занять з диригування в процесі підготовки вчителя музики в педагогічному інституті // Музика в школі: Збірник статей. – Вип. 7. – К., 1972. – С. 25-31.

Стаття посвячена проблеме професіональної підготовки будучого педагога-хормейстера вищої школи. Автор рассматривает особенности хормейстерской подготовки студентов в педагогическом учебном заведении на примере Полтавского государственного педагогического университета имени В. Г. Короленко.

Ключевые слова: педагог-хормейстер, дирижерское искусство, дирижерско-хормейстерское дело, техника дирижирования, тактирование, профессиональная подготовка будущего педагога.

The article is devoted to a problem of professional preparation the future teacher-chorus of higher school. Author analyses the peculiarity of chorus preparation the students at the pedagogical establishment on the example of Poltava state teacher's training university named after Korolenko.

Key word: teacher-chorus, art conductor, conductor-chorus affair, technology conductor, tacting, professional preparation the future teachers.

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ МОНІТОРИНГ ДУХОВНО-ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Владислав Вербець
(Рівне)

Ключові слова: потенціал особистості, моніторинг, евристична модель, кластерний аналіз.

Основним критерієм ефективності педагогічних досліджень є отримання нового теоретичного знання як відповідного підґрунтя результативності в нарощуванні ресурсного забезпечення. Тому метою наукової статті є аналіз процесу конструювання моделі формування духовно-творчого потенціалу студентської молоді, що передбачає етапи визначення її актуальності та